

MAŁGORZATA MILECKA*

XCARET – PARK KULTURY MAJÓW

XCARET – MAYA CULTURE PARK

Streszczenie

Dla Majów, tak jak i dla przytłaczającej większości mezoamerykańskich Indian, przybycie hiszpańskich konkwistadorów zakończyło się klęską, zarówno w aspekcie biologicznym, jak i kulturowym. Przyczyny dramatycznego spadku liczby ludności, którego początkiem była konkwista, są tylko częściowo poznane. Nowe choroby, na które Indianie nie byli odporni, i ciężka eksploatacja, której zostali poddani w ciągu wieków, doprowadziły do wymarcia licznych grup etnicznych i rozpadu społeczeństwa tych, którzy przeżyli. Podbój Jukatenu trwał najdłużej z uwagi na rozdrobnienie polityczne tego terenu. Na porośniętych dżunglą nizinach zrywy Majów o odzyskanie niepodległości wybuchały przez cały okres kolonialny, osiągając kulminację w XIX wieku. Współcześnie sytuacja, choć wyglądająca na opanowaną, daleka jest od tego, czego mogliby oczekiwać potomkowie Majów. Ich kultura, choć w zmienionej, daleka jest od tego, czego mogliby oczekiwać potomkowie Majów. Ich kultura, choć w zmienionej, bo schryścianizowanej postaci, nadal jest żywa, zwłaszcza na Jukatanie. Miejscem, gdzie przybyli do Meksyku turyści mogą jej nieomal dotknąć, jest tematyczny park w Xcaret, uznany za jedno z najpiękniejszych i niezwykłych miejsc na majańskiej riwierze. Turyści, przybywając tu, korzystają z – co trzeba przyznać – świetnego produktu turystycznego, jednak warto pokusić się o refleksję nad rzeczywistą ochroną tego, co dla kultury Majów najważniejsze.

Słowa kluczowe: majański park tematyczny, park eko-archeologiczny, turystyczna atrakcja

Abstract

For Mayas and a vast majority of Mesoamerican Indians incursion of Spanish conquistadors meant a real defeat, in both biological and cultural aspects. The conquest resulted in a dramatic drop of population, but reasons of the decrease are known only partially. New diseases to which Indians had no immunity and long-lasting exploitation led to extinction of numerous ethnic groups and disintegration of those who had survived. Due to political partition of Yucatan, conquest of this area lasted the longest. In the lowlands covered with jungles, struggles for independence were going on throughout the colonial period and culminated in the 19th century. Although the current situation seems to be under control, it is still far away from what Maya descendants wished to be. Admittedly their culture was changed and christianized but it is still vivid, especially in Yucatan. The theme park in Xcaret is a place where tourists may nearly touch this culture. The park is perceived as a one of the most beautiful and unique place in Riviera Maya. Now tourists are coming to this place to take advantage of a great tourist product. We should contemplate awhile whether it really protects values that used to be vital for Maya people.

Keywords: Mayan theme park, eco-archaeological park, tourist attraction

* Dr hab. inż. Małgorzata Milecka, prof. UP, Katedra Projektowania i Konserwacji Krajobrazu, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy, Lublin.

1. WSTĘP

Narastająca globalizacja i związany z nią proces kulturalnej unifikacji powoduje, że mimo podejmowanych prób ochrony pamiątek różnych kultur, są one bezpowrotnie zatracane. Istotnym wskaźnikiem związku różnych kultur ze światem przyrody są krajobrazy tradycyjne, które są dzisiaj niezwykle zagrożone przez naznaczenie piętnem unifikacji i źle pojętej nowoczesności. Konwencja w sprawie ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, która weszła w życie 17 grudnia 1975 roku jest jednym z narzędzi prawnych, mających na celu identyfikację oraz ochronę unikalnych dla historii Ziemi zespołów naturalnych i tych ukształtowanych przez człowieka. Trudności nadal sprawia rozdzielenie granicy pomiędzy dziedzictwem naturalnym i kulturowym, dlatego często w stosunku do różnych obiektów podejmowane są różne rodzaje działań ochronnych, niekiedy budzące kontrowersje. Zespołem historycznym, który z pewnością można zaliczyć do tej grupy, jest park tematyczny Xcaret w Meksyku, gdzie na terenie ruin dawnego miasta Majów, dziś objętego ochroną archeologiczną, urządzono zespół rozrywkowy. Cieszy się on ogromną popularnością wśród turystów i oferuje wyspecjalizowaną formę rozrywki poznawczej. Należy podkreślić, że Xcaret położone jest w bliskim sąsiedztwie takich zespołów jak: Palenque, Chichen Itza czy Uxmal, a więc najważniejszych zabytków starożytnych Majów na Jukatanie, wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO¹. W kontekście tych zespołów, gdzie z wielkim pietyzmem chroniony jest autentyzm i pieczołowicie konserwowane relikty architektury majańskiej, Xcaret wydaje się swoistym Disneylandem, niemniej jednak wartym poznania.

2. POŁOŻENIE I HISTORIA

Xcaret znajduje się na wschodnim wybrzeżu Jukatany, w stanie Quintana Roo, na Riwierze Majów, około 70 km od kurortu Cancun i 10 km od kurortu Playa del Carmen, w zasadzie naprzeciwko wyspy Cozumel. Określany jest jako żywy pomnik kultury Majów². Został założony w 1990 roku według projektu architekta Miguela Quintana Poli i obecnie zajmuje powierzchnię 81 ha. Należy podkreślić, że jest to miejsce niezwykle ważne dla rodzimej kultury – według badań przeprowadzonych przez Narodowy Instytut Antropologii i Historii w Meksyku pierwsze zabudowania powstały wokresie 200–600 n.e., lecz przeważająca ich część pochodzi z okresu 1200–1550 n.e. Większość z nich

¹ Na kontynencie amerykańskim Majowie i Aztekowie pozostawili ślady swej bytności, będące dokumentem ewolucji złożonych i dobrze zorganizowanych społeczeństw, posiadających rozwinięty system wierzeń religijnych, produkujących wysokiej jakości formy artystyczne, a nawet osiągających znaczące osiągnięcia wiedzy w dziedzinie astronomii. Zespoły w Palenque, Chichen Itza i Uxmal stanowią grupę interesujących stanowisk archeologicznych kultury prekolumbijskiej, objętych patronatem UNESCO kolejno w latach 1987, 1988, 1996. Aby jakiś zabytek, zespół czy miejsce mogło być wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO jako spuścizna kulturowa, muszą spełniać przynajmniej jedno spośród sześciu kryteriów. Spośród wymienionych zespołów Palenque spełnia cztery kryteria: I – jest arcydziełem ludzkiego geniuszu twórczego; II – świadczy o wymianie wartości ludzkich na przestrzeni określonego czasu, a także w obrębie jednego z obszarów kulturowych na świecie, która stymulowała rozwój w dziedzinie architektury, sztuki i urbanistyki, kształtowania krajobrazu; III – jest wyjątkowym świadectwem tradycji kulturalnej; oraz IV – jest wybitnym przykładem zespołu architektonicznego, który ilustruje znaczący etap w dziejach ludzkości. [Za:] M. Cattaneo, J. Trifoni, *Skarby starożytności pod patronatem UNESCO*, Arkady, Warszawa 2005, s. 10 i 342. Zespoły w Chichen Itza i Uxmal spełniają pierwsze z trzech wymienionych kryteriów; *ibidem*, s. 347 i 350.

² Sformułowania tego użyto w całym artykule w stosunku do Majów, Tolteków i Azteków, których kultury na skutek podbojów stopiły się, tworząc obecnie wspólne dziedzictwo. [Za:] M.B. Michalik i in., *Monumenty świata. 215 budowli, pomników techniki i natury*, Kronika, Warszawa 1993, s. 405.

II. 1. Jedno w wielu miejsc przeznaczonych do wypoczynku z możliwością pływania w „cenotes” (fot. M. Milecka, 2005)

III. 1. One of many leisure areas with a possibility to swim in the “cenotes” (photo M. Milecka, 2005)

cechuje się późniejszym stylem klasycznym³. Miasto – podobnie jak położony w pobliżu malowniczy Tulum – miało mury, które chroniły przed atakami z morza. „Xcaret” według Majów oznaczało „mały wlot” – nazwa ta świadczy o randze strategicznego położenia miasta dla żeglugi i handlu, a pośrednio także o jego ekonomicznym znaczeniu. Idąc śladami plemienia Majów o nazwie Itza, w miejscu tym w X wieku n.e. rozpoczął się podbój Jukataniu. Przywożono tutaj na sprzedaż złote ozdoby, kadzidła, nefryty, obsydian, futra, wspaniałe pióra, muszle, liczne produkty roślinne i gospodarce. Oprócz niezaprzeczalnego znaczenia gospodarczego Xcaret był także bardzo ważnym centrum religijnym, do którego przybywali Majowie z całego Jukataniu, aby oczyścić swoje ciała i dusze w tutejszych wodach cenotes⁴, a potem odpływali łodziami na pobliską wyspę Cozumel, by oddać pokłon Ix Chel – bogini księżycy. Łodzie mieli wypełnione darami – wieźli bogini jedzenie, napoje, kadzidła i kwiaty. Wierzyli, że zapewni im to płodność i dobre połowy. Nie wiadomo dokładnie, kiedy Xcaret utraciło swe religijne znaczenie, jednak z pewnością miało to związek z hiszpańskim podbojem tych ziem oraz chrystianizacją Majów. Miasto zniknęło jak wiele innych i prawdopodobnie podzieliłoby los ruin dawnej cywilizacji, jakie możemy oglądać między

³ Informacja własna uzyskana w Xcaret w 2005 roku. Sztuka Majów rozwijana się w trzech etapach określanych jako: okres preklasyczny, pomiędzy 1500 p.n.e. a 200 n.e., kiedy to ukształtowały się zręby ich kultury; okres klasyczny, trwający od ok. 200 do 850 roku; okres postklasyczny (określany także późniejszym stylem klasycznym), trwający od 850 roku do podboju dokonanego przez hiszpańskich konkwistadorów. [Za:] http://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuka_Maj%C3%B3w

⁴ Na terenie Jukataniu istnieje rozległy system wód podziemnych, powstały z opadów przesiąkających przez porowate, wapienne skały. Miejscami cienka pokrywa wapienna zapada się. Wówczas wody wypływają spod ziemi na powierzchnię i powstają ciemnozielone jeziora albo płytkie turkusowe laguny. Tych form, zwanych po hiszpańsku „cenotes”, na terenie Jukataniu naliczono ponad 2000. [Za:] J. Onstott, *Przewodnik National Geographic. Meksyk*, Wydawnictwo G+J RBA, Warszawa 2003, s. 308.

II. 2. Rytualna podróż łodziami z darami ofiarnymi dla bogini księżycy – inscenizacja artystyczna w Xcaret (fot. M. Milecka, 2005)

III. 2. Ritual cruise on boats with offerings for the goddess of the moon – an artistic performance in Xcaret (photo M. Milecka, 2005)

innymi we wspomnianych już, zrekonstruowanych częściowo zespołach w Uxmal, Tulum czy Chichen Itza⁵, gdyby nie pomysł stworzenia na tym terenie tematycznego parku eko-archeologicznego.

3. PARK TEMATYCZNY – MIEJSCE PROMOCJI TRADYCJI MAJÓW CZY WIELKIE CENTRUM ROZRYWKI?

Xcaret to z pewnością miejsce niezwykle, by nie nazwać go bajkowym. Zespół ten, stworzony ręką człowieka na terenie o częściowo zachowanych ruinach dawnego miasta, według jednych jest wspaniałym założeniem promującym kulturę majańską, według innych to raczej fragment doskonale zagospodarowanego centrum rozrywkowego, gdzie autentyczne historyczne budowle mieszają się ze współczesnymi kreacjami inspirowanymi zabytkami Meksyku. W jednym z bardziej popularnych przewodników czytamy: „Piękna, wąska zatoka tętni morskim życiem, a dokoła ciągną się pomniejsze budowle Majów, lecz resztę stworzono lub zmieniono przy pomocy dynamitu, młotów pneumatycznych i innych technik”⁶. Trzeba podkreślić, że park jest udaną inwestycją pod względem komercyjnym – odwiedzają go codziennie liczne rzesze turystów, biorąc udział w całonocnym spektaklu, którego program mają możliwość dostosować do własnych potrzeb i oczekiwań. Mogą zatem – na wzór starożytnych Majów – popływać w podziemnej (ale sztucznej) rzece, wziąć udział w ceremoniach Majów (odgrywanych przez specjalny zespół artystów zatrudnionych przez

⁵ Na temat tych zespołów więcej [w:] Cattaneo, Trifoni, op. cit., s. 342-355; także Michalik i in., op. cit., s. 404-413.

⁶ J. Noble i in., *Praktyczny przewodnik. Meksyk*, (red.) K. Bury, Pascal, Bielsko-Biała 2003, s. 861.

park), zwiedzać rozległy ogród botaniczny i zoologiczny, gdzie stanowiska zwierząt są tak zakomponowane, że niewidoczne są ogrodzenia czy klatki, dając wrażenie swoistego safari. Wśród atrakcji parku są pawilony motyli, orchidei, niezwykłych grzybów i barwnego, egzotycznego ptactwa. Unikalną atrakcją Xcaret jest wspomniana już podziemna rzeka, płynąca kanałami i jaskiniami, wzdłuż której można podziwiać piękno przyrody. Można też wybrać się na plażę, posmakować w jednej z restauracji tradycyjnych potraw meksykańskich bądź popływać z delfinami. Wieczorem w wielkim amfiteatrze, zaprojektowanym jako rytualne majańskie boisko, odbywa się imponujący spektakl – opowieść o historii Majów, podboju tych ziem i współczesnej historii Meksyku. Biorąc pod uwagę rozmiary parku i jego atrakcje, z pewnością nie można narzekać na nudę, bowiem znajduje się w nim wiele elementów unikalnych, których poznanie wydaje się obowiązkowe.

4. WYBRANE ELEMENTY PRZESTRZENNE PARKU

Park znajduje się na wartościowym obszarze występowania naturalnej fauny i flory oraz naturalnego przepięknego krajobrazu, w otoczeniu gęstej dżungli. Teren jest zróżnicowany wysokościowo, poprzecinany licznymi sztucznymi strumieniami i urwiskami, co potęguje wrażenie naturalności. Bujna i niezwykle zróżnicowana roślinność oraz bogata fauna (zwłaszcza ptactwo) to kolejne atuty tego miejsca. Pomimo że jest to teren ogrodzony (założony na planie prostokąta), nie odbiera się go jako przestrzeni zamkniętej – umiejętne maskowanie ogrodzeń parku roślinnością doskonale łagodzi istnienie sztucznych granic. W głębokiej zieleni tropikalnego parku, wśród zabezpieczonych ruin autentycznego miasta, oprócz już wymienionych, znajduje się kilka niezwykle wartościowych poznawczo obiektów.

II. 3. Na pierwszym planie zabezpieczone relikty dawnego miasta, w tle zrekonstruowana zabudowa wiejska (fot. M. Milecka, 2005)

III. 3. In the foreground there are protected relics of an old city, in the background we can see reconstructed rural buildings (photo M. Milecka, 2005)

Il. 4. Zrekonstruowane siedlisko wiejskie z widocznymi na pierwszym planie ogrodami użytkowymi na drewnianych platformach (fot. M. Milecka, 2005)

Ill. 4. Reconstructed rural habitat in the foreground we can see utilitarian gardens on wooden platforms (photo M. Milecka, 2005)

Pierwszym z nich jest replika wioski, gdzie można zapoznać się z jej tradycyjną formą zabudowy i niepowtarzalnym trybem życia mieszkańców, uwarunkowanym rytualnym zegarem Majów. Podobnie jak we wszystkich majańskich ośrodkach, wieś zrekonstruowana w Xcaret znajduje się na skraju parku, zgodnie z zasadą, według której wsie lokalizowano z dala od świątyń, piramid i pałaców, które były przeznaczone tylko dla rodzin królewskich, wyższych dostojników i rodzin rządzących. Została zatem zbudowana obok podziemnych rzek, gdzie krystaliczna woda wpływa powoli prosto do domów, które sytuowano tak, aby w pobliżu każdego z nich był doływ świeżej wody. Niedaleko wioski znajdujemy zrekonstruowaną pasiekę oraz niewielkie ogrody użytkowe na drewnianych podestach⁷. Wszystko to daje pogląd, jak żyła uboga ludność poza bogatymi, monumentalnymi miastami. Warto dodać, że drewniane domy Majów wciąż jeszcze można odnaleźć w lasach Jukatana. Doskonale przystosowane do gorącego i wilgotnego klimatu lasu tropikalnego nie zmieniły się od stuleci. Posiadają bardzo prostą konstrukcję – ściany wykonane są z długich łodyg drzew wbitych w ziemię z rozstępem pozostawionym na wejście; misternie pleciony dach z traw lub liści palmowych pokrywa mieszkanie, które w tym gorącym klimacie oferuje doskonałe warunki, gdyż powietrze może tu cyrkulować; ponadto ustawiany często na platformie lub na dobrze osuszonym gruncie jest chłodny i suchy, co jest niezwykle istotne w porze deszczowej⁸.

Kolejnym obiektem przykuwającym uwagę odwiedzających Xcaret jest unikatowy cmentarz. Zajmuje on wzgórze w kształcie stożka z siedmioma poziomami symbo-

⁷ Na temat ogrodów Azteków szerzej P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005, s. 282-285.

⁸ L.-R. Nougier, *Tak żyli ludzie. W czasach Majów, Azteków i Inków*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1991, s. 66.

II. 5. Cmentarz na symbolicznym wzgórzu (fot. M. Milecka, 2005)

III. 5. A cemetery on a symbolic hill (photo M. Milecka, 2005)

lizującymi dni tygodnia. 365 kolorowych grobów usytuowanych na wzgórzu symbolizuje dni w roku (pozostałe groby znajdują się w podziemiu – urny z prochami). Przy głównym wejściu znajduje się symboliczna brama, a na szczyt wzniesienia prowadzą 52 stopnie, które reprezentują liczbę tygodni w roku. Na szczycie wzgórza rosną cztery młode drzewa, symbolizujące olbrzymie kosmiczne drzewo, które – zgodnie z wierzeniami Majów – korzeniami sięga zaświatów dolnych, a jego górne gałęzie sięgają nieba. Dusze zmarłych oraz istoty nadnaturalne wędrują po tym drzewie, przechodząc przez świat środkowy, i wywierają wpływ na istoty go zamieszkujące (ludzi, rośliny, zwierzęta, przedmioty). Majowie wierzyli bowiem, że świat składa się z trzech poziomów: zaświatów górnych (domena słońca), zaświatów dolnych (świat podziemny, do którego prowadzą jaskinie i wody podziemne) oraz świata środkowego – przestrzeni działalności ludzkiej, zorientowanej na cztery strony świata, z przypisanymi kolorami, drzewami, ptakami i bogami dla każdej z nich⁹. Ten radosny w kompozycji cmentarz, gdzie nagrobki posiadają rozmaite, niekiedy żartobliwe kolorowe formy, symbolizuje mieszkankę dwóch kultur – dawnej i współczesnej. Trzeba dodać, że przedhiszpańska meksykańska cywilizacja nie znała cmentarzy, jakie znamy dzisiaj, a jednak jej element znajduje się na cmentarzu, którego kompozycja oparta jest na kształcie spirali muszli morskiej. Przypomina to, że meksykańscy przodkowie używali jej do komunikowania się z bogami poprzez wiatr, wierząc iż jest on oddechem bogów. Tak więc dźwięki natury łączą się tu z wyobraźnią ludzi, tworząc niezwykle element kultury.

W pobliżu tego unikalnego, integrującego odległą tradycję z współczesnością, cmentarza znajduje się skromny biały katolicki kościółek, jakich wiele we współczesnym meksykańskim krajobrazie. Trzeba podkreślić, że obecnie prawie 90% mieszkań-

⁹ T. Herman, *Majów religia*, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 16, (red.) R.J. Burek i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 455.

ców Meksyku jest wyznania rzymskokatolickiego¹⁰. Dominacja tej religii jest znacząca i nieco zadziwiająca, zważywszy na trudną historię Kościoła katolickiego w Meksyku oraz zniszczenia rodzimej kultury dokonane przez konkwistę, a także misjonarzy w XVII i XVIII wieku.

Jak już wspomniano, główne osiągnięcie Majów w dziedzinie architektury stanowią majestatyczne zespoły przestrzenne. W centrum nich zawsze znajdowała się piramida schodkowa ze świątynią, a często także z komorą grobową. Idealne zorientowanie względem stron świata oraz symboliczne liczby poziomów, schodów prowadzących na szczyt i rozmiary tych budowli świadczą o ogromnej, wciąż nie do końca rozpoznanej wiedzy astronomicznej Majów¹¹. Konsekwentnie, w parku Xcaret głównym budynkiem integrującym wszystkie strefy jest ogromny pawilon o formie nawiązującej do piramidy z wielkim wewnętrznym zielonym podwórzem, wewnątrz którego znajduje się kawiarnia ogrodowa. Obiekt ten, oprócz zaplecza gospodarczego i sanitarnego parku, mieści muzeum, sale kinowe oraz stoiska z pamiątkami – wszystko to bardzo związane z ideą parku, a więc tradycją majańską, oraz współczesną kulturą i przyrodą Meksyku.

5. CELE PARKU

Jednym z głównych celów parku Xcaret jest zachowanie oraz promocja tradycji i obrzędów starożytnych Majów. Park przybliży turystom kulturę, jaka kwitła w potężnym Meksyku przez długi okres, trwający od 850 roku do podboju dokonanego przez hiszpańskich konkwistadorów (określany jako tzw. postklasycyzyzm lub późniejszy styl klasycyzyzm). Artyści, ogrywający spektakle ukazujące majańskie obrzędy na zaadaptowanych do występów resztkach murów miasta, noszą tradycyjne stroje i makijaż starożytnych Majów. W Xcaret na wieczornym spektaklu prezentowana jest historia Majów – przez kilka godzin ożywają ich stare tradycje, czuje się mocniej zapach kadzideł, słyszy się rytm bębnów i grę na muszlach. Można przekonać się, jak ważne były dla Majów cztery żywioły, z których najważniejszy wydaje się ogień, symbolizujący kult słońca. Istnieje możliwość obejrzenia unikalnych obrzędów, właściwych tylko dla tej kultury. Warto dodać, że niezwykle ważną była rytualna gra w piłkę – wszystkie starożytne miasta na Jukatanie posiadały boiska do rozgrywania meczy, których stawką było życie pokonanej drużyny. Jedno z największych tego typu boisk w Ameryce Środkowej znajduje się w Chichen Itza. Jest to plac o wymiarach 168 x 70 m, otoczony murami, które pokryte są płaskorzeźbami. Po obu stronach placu istniały kamienne pierścienie w kształcie węża, przez które gracze musieli przerzucić piłkę, nie używając rąk¹². Wiadomo, iż był to jeden z najważniejszych obrzędów o znaczeniu religijnym – ruch piłki wyobrażał ruch słońca na niebie, a jej przelot przez kamienny pierścień symbolizował przejście gwiazdy dziennej przez zenit. Forma takiego boiska została uwieczniona w parkowym amfiteatrze, a wieczorny spektakl pozwala zobaczyć na żywo ten niezwykły mecz. Kolejnym ważnym obrzędem był rytualny taniec *volador* na linach. Czterej tancerze przebrani za ptaki, z ciałami przystrojonymi w pióra, rzucają się z 30-metrowego masztu w dół, zawieszeni na długich linach, uprzednio zwiniętych wokół ich ciał. Wirując głową w dół, dosłownie szybują w powietrzu, zataczają coraz pełniejsze i powolne kręgi, by w końcu dotknąć ziemi. Wszystko to

¹⁰ Noble i in., *op. cit.*, s. 41.

¹¹ E. Siarkiewicz, *Majowie*, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 16, (red.) R.J. Burek i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 453-455; Majów nazywa się „Grekami Ameryki”, ale także „ludem zagadek” – [za:] Michalik i in., *op. cit.*, s. 412.

¹² Michalik i in., *op. cit.*, s. 405.

Il. 6. Rytualne obrzędy majańskie – inscenizacja artystyczna w Xcaret (fot. M. Milecka, 2005)

Ill. 6. Ritualistic Mayan ceremonies – a performance in Xcaret (photo M. Milecka, 2005)

ma głęboki wymiar religijny i związane jest z najważniejszymi dla tej kultury rytuałami odprowadzonymi w okresach równonocy i przesilenia słońca. W tradycyjnym świecie Majów prawie wszystko miało wymiar duchowy. Drzewa, rzeki, rośliny, wiatr, deszcz, słońce, zwierzęta i wzgórza miały własnych bogów lub duchy¹³. Obecnie, pomimo wtargnięcia „nowoczesności” w życie mieszkańców Jukatanu, chrześcijaństwo jest silnie stopione z dawnymi wierzeniami, tworząc swoistą mieszkankę kulturową. Wizyta w parku z pewnością uświadamia ten duchowy obraz majańskiego świata.

6. PODSUMOWANIE

Ostatnio w bardziej znanych ośrodkach kultury Majów przywracane są ich święta i związane z nimi rytuały, np. święto równonocy, święto Guelaguetza (na cześć boga kukurydzy) czy też oczyszczająca podróż na wyspę Cozumel z darami ofiarnymi składanymi bogini księżycy. Dzisiaj w dużej mierze robi się to dla turystów, jako swoisty pokaz folklorystyczny, choć ma też jednak inny, zdecydowanie ważniejszy cel – jest nim przybliżenie i zachowanie w pamięci starej kultury tej ziemi. W kontekście zniszczeń pradawnej kultury, jakiej dopuściło się chrześcijaństwo i świat, który tak dumnie określamy dziś „nowoczesnym”, wydaje się on niezwykle ważny. Dobrze zatem, że obok imponujących zabytków pod patronatem UNESCO, chroniących relikty cywilizacji prekolumbijskich, znajdują się także i takie jak park tematyczny Xcaret, gdzie na innym poziomie prowadzona jest działalność niewątpliwie przybliżająca wiedzę o tej kulturze. Wejście do parku z pewnością jest swoistą wędrówką do zaginionego

¹³ Noble i in., *op. cit.*, s. 41.

już świata, ale także – dla wielu – jedyną szansą na bliższy kontakt z tradycją tej ziemi, jej duchowością i historią. Niewątpliwą wadą zespołu jest brak jasno określonych informacji, które z elementów parku są oryginalnymi relikwiami dawnego miasta, a które współczesną kreacją, ukazującą elementy tradycji kultury Majów. Lepsza prezentacja historii i ewolucji przestrzennej miejsca z pewnością byłaby rozwiązaniem bardziej profesjonalnym niż osobliwe wymieszanie dawnego z nowym. Pozwoliłoby to turystom na bardziej krytyczne i tym samym dojrzsze korzystanie z atrakcji parku i dobrze pojętą edukację.

To, co prawdziwie może niepokoić w przypadku Xcaret, to fakt, że park stworzono w miejscu niezwykle ważnym dla lokalnych wierzeń, co nie do końca jest pochwalane przez rodzimą ludność. Wiemy, że podbój Jukatana trwał znacznie dłużej niż pozostałych części Meksyku z uwagi na rozdrobnienie polityczne tego terenu. Na porośniętych dżunglą nizinach powstania Majów wybuchaty przez cały okres kolonialny, osiągając kulminację w XIX-wiecznej tzw. wojnie kast. Do ostatnich konfliktów, mających związek z walką o niepodległość, doszło w meksykańskim stanie Chiapas w 1994 roku – było to powstanie Zapatystów. Sytuacja polityczna wciąż daleka jest zatem od ideału. Obecnie Majowie, w szerokim znaczeniu tej nazwy, stanowią w krajach swego zamieszkania ludność wiejską, zajmująca się rolnictwem, hodowlą i rzemiosłem¹⁴. Wycofali się, a właściwie zostali zepchnięci z życia politycznego, gdzie mogliby brać udział w podejmowaniu decyzji, między innymi związanych z przeznaczeniem terenów na różnego typu inwestycje, niemniej jednak w dużej mierze zachowali swą specyficzną kulturę, której w różny sposób chronią. Czy zatem tak silne skomercjalizowanie zespołu i – co za tym idzie – rzesze turystów spacerujących pomiędzy grobami ich przodków, fotografujących ich święte, a przecież zniaczone na potrzeby turystyki miejsca i rytuały, nie ranią ich uczuć – to jedno z podstawowych pytań, jakie nasuwają się przy zwiedzaniu Xcaret. Zasada poszanowania wartości miejsc uznawanych za święte przez określone grupy ludzi i nieingerowania w ich zagospodarowanie, a przez to ochrona genius loci wydaje się tu naruszona.

LITERATURA

- CATTANEO M., TRIFONI J., *Skarby starożytności pod patronatem UNESCO*, Arkady, Warszawa 2005.
- HERMAN T., *Majów religia*, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 16, (red.) R.J. Burek i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 455-456.
- HOBHOUSE P., *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005.
- MICHALIK M.B. i in., *Monumenty świata. 215 budowli, pomników techniki i natury*, Kronika, Warszawa 1993.
- NOUGIER L.-R., *Tak żyli ludzie. W czasach Majów, Azteków i Inków*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1991.
- ONSTOTT J., *Przewodnik National Geographic. Meksyk*, Wydawnictwo G+J RBA, Warszawa 2003.
- NOBLE J. i in., *Praktyczny przewodnik. Meksyk*, (red.) K. Bury, Pascal, Bielsko-Biała 2003.
- SIARKIEWICZ E., *Majowie*, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 16, (red.) R.J. Burek i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 453-455.
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuka_Maj%C3%B3w

¹⁴ Siarkiewicz, op. cit., s. 455.